

Immaterieel Erfgoed Verzamelen

Verslag werksessies - namiddagprogramma

Om in het programma van de conferentie 'Immaterieel Erfgoed Verzamelen' ([het verslag van de dag vindt u hier](#)) het gesprek tussen de deelnemers te stimuleren, werden aan de hand van stellingen werksessies opgezet. Deze werksessies waren in 3 grote thema's georganiseerd. PARTICIPATIEF VERZAMELEN, VERZAMELEN VAN WAT ONTASTBAAR IS en MEERSTEMMIG VERZAMELEN zijn onlosmakelijk verbonden met het verzamelen van immaterieel erfgoed. Ze stellen bovendien ook andere vormen van erfgoed voor gelijkaardige uitdagingen. Als intro op elk thema kwamen 3 cases (zie [Inspiratieboekje](#)) aan bod die elk een eigen antwoord zochten op die uitdaging, specifiek voor immaterieel erfgoed, maar soms ook met betrekking tot ander niet-tastbaar erfgoed als orale geschiedenis en verhalen, designprocessen, collectief geheugen of traumatische herinneringen. Aan rondetafels werd vervolgens met de deelnemers aan de hand van stellingen gezocht naar ideeën, visies, voorbeelden of methodes om elkaar te inspireren.

Participatief verzamelen

Stelling 1

Het is een taak voor collectiebeherende instellingen om bij het verzamelen van immaterieel erfgoed zoveel mogelijk betrokkenen (kerngemeenschap, publiek, stakeholders etc.) mee te laten participeren in keuzes rond het verzamelproces.

De woordcombinatie 'te laten participeren' roept in deze stelling alvast discussie op: alsof participeren een gunst is vanwege de instellingen. Ook algemeen lijkt dit teveel 'top down' vanuit de musea gedacht, het initiatief zou evenveel of meer nog van erfgoedgemeenschappen moeten komen, wordt er gezegd. Tegelijkertijd wordt vastgesteld dat de vraag van de erfgoedgemeenschappen er vandaag (nog) niet is. De erfgoedgemeenschappen rond de tafel vragen zich af wat een meer actieve rol van musea zou kunnen betekenen in deze samenhang. Waar liggen welke expertises? Is borgen niet de taak van een erfgoedgemeenschap en de methodiek van het verzamelen de expertise van de instelling? Als kanttekening wordt ook toegevoegd dat er al te vaak aan grote professionele instellingen wordt gedacht in deze discussies. Bij kleinere vrijwilligersmusea vallen erfgoedgemeenschap en vrijwilliger bij de musea vaak samen en dat maakt weer een heel ander verhaal.

Stelling 2

Omdat je zonder erfgoedgemeenschappen niet kan spreken van immaterieel erfgoed, kunnen collectiebeherende instellingen niet om hen heen. Sterker nog: je mag enkel immaterieel erfgoed verzamelen, wanneer de erfgoedgemeenschap er ook wat aan heeft of er iets mee kan doen.

Een stelling die staat of valt met de invulling van het begrip erfgoedgemeenschap, zo blijkt. Er is geen duidelijke of gedeelde definitie en de theorie biedt

onvoldoende antwoorden voor de dagelijkse praktijk. Volgens sommigen maakt een collectiebeherende instelling altijd deel uit van de erfgoedgemeenschap, volgens anderen nooit. Voor de enen is de betrokkenheid van erfgoedgemeenschappen minder nodig wanneer je over immaterieel erfgoed verzamelt (= kennis over) dan het immaterieel erfgoed zelf zou willen verzamelen (= doen van). Anderen lijkt het uitgesloten om ook maar iets te doen, wanneer de erfgoedgemeenschap er zelf niet beter van wordt. Iedereen is het erover eens dat er meer aandacht voor immaterieel erfgoed mag/moet zijn, maar de uitdaging is dat iedereen de begrippen 'immaterieel erfgoed' en 'erfgoedgemeenschap' anders invult.

Tot slot worden ook vragen gesteld over de rol van het museum. Verschilt die naargelang de toestand van de immaterieel-erfgoedpraktijk? Moet een museum net wel of net niet ingrijpen wanneer een praktijk dreigt te verdwijnen? Is de levendigheid van een traditie een criterium bij de keuze van het museum om er wel of niet rond te werken?

Stelling 3

Participatie begint bij de gezamenlijke keuze voor de methodiek en het onderwerp. Je moet daarom vroeg met alle spelers aan tafel.

Iedereen is het erover eens: in een ideale wereld wordt er zo vroeg mogelijk samengewerkt. In realiteit echter heeft iedereen altijd een ander vertrekpunt en start je nooit gelijk. Of er zijn bepaalde kaders of spelregels die al vastliggen. Het initiatief om samen te werken ligt vandaag dikwijls bij de musea. Ze willen bv. een tentoonstelling maken en zoeken daar een erfgoedgemeenschap bij. Omgekeerd weten erfgoedgemeenschappen musea als partner meestal nog niet te vinden. Ze associëren musea vooral met een plek waar archief of objecten bewaard worden. Dat is een totaal ander verhaal bij een bibliotheek bijvoorbeeld, die doorgaans als heel toegankelijk wordt gepercipieerd. Volgens de gesprekspartners liggen er nog veel onontgonnen kansen bij bibliotheken als facilitator in een netwerk van zowel culturele instellingen als erfgoedgemeenschappen.

Verzamelen wat ontastbaar is

Stelling 1

Immaterieel erfgoed kan niet verzameld worden, aangezien het per definitie ontastbaar is. Wel kunnen 'sporen van' en documentatie bijeengebracht worden.

De algemene conclusie uit deze discussie is dat immaterieel erfgoed verzamelen eigenlijk een contradictie is. Het woord verzamelen roept voor velen automatisch een connotatie met objecten op. En vervolgens een conflict met immaterieel erfgoed: voor een erfgoedgemeenschap is de betekenis van het object vaak belangrijker dan de staat van het object. Het onrechtstreeks verzamelen via documentatie, levert dan weer enkel momentopnames op. Bovendien werd nagedacht over de redenen om immaterieel erfgoed te willen verzamelen. Is het om betekenis te geven? Is het iets Westers en een vorm van toe-eigening? Draait het om identiteit bewaren versus globalisering of is het sentiment om iets te

zeggen over waar we vandaan komen en wat de toekomst brengt? Misschien moeten we ons, in plaats van wat te verzamelen en waarom, gewoon de vraag stellen wat musea en bewaarinstellingen kunnen doen voor immaterieel-erfgoedgemeenschappen en -praktijken?

Stelling 2

Het verzamelen van immaterieel erfgoed past niet in het huidige registratiesysteem en vereist een totaal nieuw systeem.

Immaterieel erfgoed, als levend en dynamisch (veranderend) erfgoed, valt niet te verzamelen of te registreren, zo luidde de mening van de meesten rond de tafel. Je kan bv. de uitvoering wel registreren via beeld, of het ensemble van objecten die ermee samenhangen. Daarmee kun je iets van de beleving proberen tonen. Of je kan door middel van foto of film een momentopname maken, die regelmatig geüpdatet moet worden. Zo krijg je mogelijk een beeld dat het dynamische karakter van het erfgoed net onderstreept. Of kan het naspelen van rituelen of het opnieuw uitvoeren ervan een interessantere manier zijn om beleving vast te houden, dan het registreren ervan?

Tot slot wordt vastgesteld dat de bestaande registratiesystemen niet op elkaar afgestemd zijn. Het koppelen van beeld (foto of film) aan objecten is niet eenvoudig. Elk systeem kent een andere methodiek en terminologie.

Stelling 3

Verzamelen van immaterieel erfgoed is oneindig (waar begint en eindigt het?). Daarom is het noodzakelijk om een verzamelbeleid te ontwikkelen.

Keuzes maken is noodzakelijk, zowel voor roerend als voor immaterieel erfgoed. De missie en visie van het museum geldt hiervoor meestal als kapstok. Maar wie maakt in geval van immaterieel erfgoed de keuzes? Wie heeft het recht om te waarderen?

Ook aan deze tafel wordt het begrip 'verzamelen' vooral gekoppeld aan objecten die met immaterieel erfgoed te maken hebben en niet aan de praktijk zelf. Automatisch wordt gedacht aan het bijhouden van documentatie en desgevolg ook aan de verhouding tussen musea en archieven hierin. De vraag is of verzamelen meer is dan in kaart brengen en documenteren. Misschien moet in plaats van de term 'verzamelen' maar beter 'borgen', 'ondersteunen' of 'faciliteren' van immaterieel-erfgoedpraktijken gebruikt worden? Ook wordt geopperd dat immaterieel erfgoed een eigen registratiesysteem nodig heeft en wordt er hiervoor verwezen naar de websites immaterieelerfgoed.be en immaterieelerfgoed.nl waarop de Vlaamse en Nederlandse inventaris immaterieel erfgoed te vinden zijn.

Meerstemmig verzamelen

Stelling 1

Het is een onmogelijke opgave om bij het verzamelen rond immaterieel erfgoed alle verschillende stemmen en ervaringen bijeen te brengen.

Een eerste kanttekening bij deze stelling is dat het in enkele specifieke gevallen wél mogelijk is om alle stemmen te verzamelen. Dat het niet kan, komt echter veel meer voor. Het woord 'alle' en de kwantitatieve benadering vormt hier het pijnpunt. Een kwalitatieve benadering is interessanter, namelijk vanuit een specifieke eigen context met aandacht voor een diversiteit aan stemmen. Het museum kan hierin een belangrijke rol opnemen, in eerste instantie om die diversiteit op te sporen en te documenteren, en indien mogelijk ook om dialoog te stimuleren. Daarnaast is ook van belang om het proces aan te tonen. Niet alleen moet het bijeenbrengen van verschillende stemmen, of de intentie daartoe, een *ongoing process*. Ook moet het feit benadrukt worden dat immaterieel erfgoed zelf, en dus ook de stemmen errond, voortdurend in verandering zijn.

Naast meerstemmigheid binnen immaterieel erfgoed wordt ook het belang van een diversiteit aan immaterieel-erfgoedpraktijken besproken. In praktijk kiezen musea vaak voor grotere, breed gedragen thema's en praktijken. Kleiner of 'moeilijk' immaterieel erfgoed komt minder aan bod omdat het economisch gezien minder opbrengt (bv. bezoekersaantallen). Musea zouden dit kunnen afstemmen, opdat in de veelheid van collecties en organisaties in de sector een variëteit aan tradities aan bod komt.

Stelling 2

Bij meerstemmig verzamelen, is elke stem gelijkwaardig.

Meerstemmigheid is levend, dynamisch en heel contextgevoelig. In elke situatie, immaterieel-erfgoedpraktijk en immaterieel-erfgoedgemeenschap betekent het iets anders en bovendien evolueert het ook. Meerstemmig verzamelen is dan ook een voortdurende reflex en een constante oefening. Wanneer iemand spreekt, moet je je afvragen welke stem hij of zij vertegenwoordigt, welke stemmen er nog zijn, welke stemmen (nog) helemaal niet gehoord worden. Het is de taak van het museum om verschillende stemmen en standpunten te verzamelen zonder ze in hokjes te verdelen en zonder te oordelen. Het is echter niet eenvoudig om alles ook te tonen en te laten zien. Het is beter om discussies te tonen en zelfs aan te zwengelen, dan te kiezen voor één bepaalde stem, bv. de meest herkenbare. Om echt meerstemmig te kunnen werken, is het essentieel dit ook op organisatieniveau door te trekken. Met een meerstemmig bestuur/team/stuurgroep/... wordt er automatisch meerstemmig nagedacht over de werking, projecten of het verzamelen van immaterieel erfgoed.

Stelling 3

Immaterieel erfgoed en de bijbehorende objecten moeten altijd in het bezit en onder de zeggenschap van de desbetreffende erfgoedgemeenschap blijven. Collecties moeten 'gebruikscollecties' zijn.

In deze discussie worden de erfgoedgemeenschappen uit het Caraïbisch gebied als voorbeeld genomen. Zij zijn er sterk op gebrand zeggenschap te hebben over zowel de objecten als de documentatie van de uit hun cultuur afkomstige objecten en tradities. Bij verzamelprojecten en tentoonstellingen willen ze liefst vanaf het begin betrokken zijn. Het wantrouwen dat bestaat vanuit de erfgoedgemeenschap naar musea en wetenschappers toe, stamt uit het verleden. Er is veel gestolen, al dan niet bewust. Wetenschappers of toeristen bv. die foto's maken van rituelen zonder daarvoor toestemming te vragen. En die foto's vervolgens bewaren als documentatie of gebruiken voor onderzoek, waarvan nooit iets aan de gemeenschap teruggegeven wordt.

Als (museum)objecten niet worden gebruikt, verdwijnt het immaterieel erfgoed. Pas wanneer iets gedeeld of teruggegeven wordt aan de erfgoedgemeenschap, ontstaat dialoog. Een open en gelijkwaardige relatie met de erfgoedgemeenschappen is essentieel.

Contact

Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland

info@immaterieelerfgoed.nl

+31 (0) 26 357 61 13

www.immaterieelerfgoed.nl

KENNISCENTRUM

IMMATERIEEL

ERFGOED

NEDERLAND

Werkplaats immaterieel erfgoed

info@werkplaatsimmaterieelerfgoed.be

+32 (0) 473 38 19 07

www.immaterieelerfgoed.be

Intangible Cultural Heritage and Museums Project

info@ICHandmuseums.eu

